

STOVINT, KRENTANT, LEVITUOJANT: IŠPLĚSTINIS LANKYTOJO GIDAS

Julijonas Urbonas

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

julijonas.urbonas@vda.lt

Šis tekstas – tai išplėstinis lankytojo gidas mano autorinei parodai *Stovint, krentant, levituojant* (2014, galerija „Vartai“), kurioje buvo pristatomi mano meninių tyrimų gravitacinės estetikos tema rinktiniai rezultatai. Visas straipsnis sudarytas iš 4 individualių blokų, kuriuose aptariami parodos eksponatai – *Eutanazijos kalneliai*, *Baranio kėdė*, *Sapnų viešbutis*, *Gravitacija*, kiekvienas jų turi trumpą įžangą, pristatančią projektą, ir tekstą. Pastarieji parašyti anksčiau ir yra įvairios apimties, stiliaus bei pobūdžio, siekiant pademonstruoti jų specifikos poveikį tyrimui. Šis akademinio straipsnio, esė, beletristikos ir interviu rinkinys yra sukomponuotas it savarankiška tekstinė paroda, pristatanti skirtingas rašymo – kaip mąstymo modelio ir komunikacijos priemonės – formas. Atsižvelgdamas į individualios formos specifiką, kiekvieno teksto įžangoje aptariu, kokį vaidmenį atliko konkretus tekstas tam tikrame tyrimo procese. Tekstų išdėstymas atitinka parodos pagal laikrodžio rodyklę apžvalgą, tačiau tai nereiškia, kad reikia laikytis tokios trajektorijos – tekstai gali būti skaitomi nelinijine tvarka. Ši epizodiška tekstų įvairovės apžvalga – tai kvietimas meniniams tyrėjams eksperimentuoti rašymo būdais bei išsilaisvinti iš konvenciško akademinio rašymo dogmų.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: tekstinė paroda, įžodintas tyrimo žemėlapis, epistemologinis variklis, egojudėjimas, transdiscipliniškumas.

Nors parodos *Stovint, krentant, levituojant* (2014, galerija „Vartai“) metu surengiau keliolika asmeninių pristatymų – nuo neformalių, epizodiškų iki specializuotų, ne viskas buvo pasakyta ir ne viskas buvo išgirsta. Žinoma, visko ir negalima pasakyti – juk oralinė kalba skatina kai kuriuos dalykus palikti popieriui. Ir ne viskas išgirstama – tokiu atveju neišgirdusiems, tikiuosi, šis tekstas užpildys praleistas eilutes. O atidūs klausytojai čia ras papildomos medžiagos, kurios didžioji dalis buvo publi-

kuota tik anglų kalba nelietuviškuose leidiniuose. Parodos pavadinimas nusako tris esminius mūsų sąveikos su gravitacija ryšių tipus: stovėjimas atstovauja aktyvią jungtį, kritimas – pasyvią, o levitacija nurodo į apskritai ryšio su žemės trauka netekimą, pavyzdžiui, nesvarumo būseną. Mano meniniame tyrime „Gravitational Aesthetics“ (iš angl. gravitacinė estetika), kuris buvo vykdomas Londono Karališkajame menų koledže, ši kategorizacija man talkino apdorojant kompleksišką tekstinę, vaizdinę

1. Julijono Urbono autorinės parodos *Stovint, krentant, levituojant* ekspozicija, galerija „Vartai“, Vilnius, 2014, Arno Anksaičio nuotrauka, 2014

Julijonas Urbonas's solo exhibition *Standing, Falling, Levitating*, 2014

ir empirinę medžiagą, susietą su gravitacinėmis veiklomis. O parodoje *Stovint, krentant, levituojant* šie epitetai labiau skirti nukreipti dėmesį nuo eksponatų vizualinės išraiškos į jų sukeliamas unikalias gravitacines patirtis, kurių dalį galėjo išmėginti ir lankytojai. Naudodamasis šio popieriaus suteikiama talpesne erdve tekstinei išraiškai nei galerinės patalpos, pristatysiu parodos foną, t. y. meninių tyrimų, nukreiptų į mano vadinamosios „gravitacinės estetikos“ plėtotę, fragmentus. Visas straipsnis sudarytas iš 4 individualių bloků, kurių kiekvienas turi glaustą įžangą, pristatančią eksponatą, ir tekstą. Pastarieji sąmoningai parinkti įvairių formų, siekiant pademonstruoti jų specifikos poveikį tyrimui. Nors daugelis mano tyrimų atliekami akademinėje institucijoje, siekiu išsilaisvinti iš konvenciško akademinio rašymo dogmų ir formų, kurios, manau, yra pernelyg nepaslankios, nusasmėnintos ir hermetiškos. Disertacijoje, pavyzdžiui, dažnai tenka atsižvelgti į tam tikrus metodinius ir infrastruktūrinius apribojimus, kaip teksto struktūra, metodo preciziškumas, objektyvumas, akademinė bendruomenė, popierius ir pan. Žinoma, tokia raštija turi savo pranašumą, tačiau čia labiau noriu pabrėžti jos ribas, kurias, tikiu, gali praplėsti meniniai tyrėjai. Pastariesiems tekstas, kaip tyrimo įrankis, gali (pasi)reikšti daug daugiau nei tiesiog teiginių formavimo mašina. Jis gali veikti kaip alternatyvi realybė, kurioje galima patikrinti radikaliausias idėjas greitai, saugiai ir ekonomiškai. Kaip socialinis mazgas, persmelkiantis kuo įvairiausias fizines, virtualias ir oralines platformas. Kaip vaizduotės forma, sustabdanti dinamišką ir inertišką mintį, kaip fonestetinė išraiškos priemonė, kūno rezonatorius, placebo... Atsižvelgdamas į šias įžvalgas, savo meniniuose tyrimuose eksperimentuoju su kuo įvairiausiomis teksto formomis: pranešimai spaudai, interviu, tinklaraščių įrašai, diskusijos internetiniuose forumuose, derybos elektroniniu paštu su moksliniais bendradarbiais, poetiški esė, hibridiški tekstai, jungiantys įvairius žanrus, filmų scenarijai, pseudokodas (eskizo atitikmuo programavime) ir pan. Šiame straipsnyje įtraukti tik keli tokių eksperimentų fragmentai, kuriuose epizodiškai apžvelgiama tekstų įvairovė. Tačiau čia nepretenduojama į rašymo kritiką – šis straipsnis yra

mano tyrimų žemėlapių fragmentas ir tuo pačiu kvietimas meniniams tyrėjams laisviau eksperimentuoti su žodžiu ir aplinka, kurioje pateikiamas tekstas. Šių tekstų išdėstymas atitinka parodos pagal laikrodžio rodyklę apžvalgą, tačiau tai nereiškia, kad reikia laikytis tokios trajektorijos – jie gali būti skaitomi nelinejine tvarka.

EUTANAZIJOS KALNELIAI, 2010

Maketas 1:500 (ėzdintas žalvaris, juodi matiniai poliuretano dažai, anglies pluoštas, fanera, 137x32x100 cm), juodas smėlis (15 kg), techninis brėžinys (1:500, 90x125 cm), įvairūs planšetiniai kompiuteriai¹.

Dizainas, inžinerija: Julijonas Urbonas.

Medicina: Dr. Michaelas Gresty, Erdvinės dezorientacijos laboratorija, Imperinis koledžas, Londonas.

Maketo konstrukcija: Paulius Vitkauskas.

Eutanazijos kalneliai – tai hipotetinis linksimų kalnelių atrakciono ir eutanazijos mašinos hibridas, sukurta humaniškai, maloniai ir pakylėtai nutraukti žmogaus gyvenimą. Važiuojant šiuo mirties traukinuku,

1 Vaizdų kilpos pristato papildomą medžiagą ir įvairų publikos ir žiniasklaidos rezonansą.

Monitoriai:

1-as – Mano pristatymai galerijoje „Science Gallery“ Dubline, Airijoje, ir „Zebrastraat“ Gante, Belgijoje.

2-as – Piloto, besisukančio aukštos išcentrinės jėgos centrifūgoje, vaizdo įrašas.

3-ias – „Quite Interesting“, in: *BBC Two*, 2012, 9 epizodas.

Aleksandra Repina, „Литовский дизайнер придумал „аттракцион смерти““, in: *Пятый канал*, 2011.

4-as – Rinkiniai komentarai iš tinklaraščių.

5-as – Įvairios nuotraukos, gautos el. paštu. Pavyzdžiui, mokslinės fantastikos kritiko tatuiruotė ant bicepso arba vienos JAV mokyklos mokinių ekspozicija mokslo mugėje.

6-as – Muzikos kūrinių, dedikuotų *Eutanazijos kalneliams*, grotuvas.

7-as – Įvairių virtualių atrakciono kopijų ir interpretacijų vaizdo įrašas.

2. Julijonas Urbonas, *Eutanazijos kalnelių* maketas, 2010, ėzdintas žalvaris, juodi matiniai poliuretano dažai, anglies pluoštas, fanera, 137x32x100 cm, juodas smėlis, techninis brėžinys (1:500, 90x125cm), Aistės Valiūtės ir Daumanto Plechavičiaus nuotrauka, 2013

Julijonas Urbonas, the scale model of *Euthanasia Coaster*, 2014

pasivažinėtojas išgyventų įvairių intensyvių patirčių, tokių kaip euforija, jaudulys, nespalvota rega, sąmonės netekimas ir galiausiai mirtis. Sujungus kosminių skrydžių medicinos, mechanikos inžinerijos ir aerodinamiškos žinias ir, žinoma, gravitacijos jėgą, tokia eutanazija taptų ritualizuotu ir elegantišku būdu atsisveikinti su gyvenimu.

Eutanazijos kalneliai – tai kritimo trajektorija, išriesta ir suraizgyta taip, kad gravitacija nepalikėtų abejingų: nei pasivažinėtojo, nei žiūrovo. Tai reali fikcija, mokslinės fantastikos dizainas, „siaubiakas“, juodo humoro butaforija, ekstremaliausias atrakcionas, kinetinė mirties skulptūra, baigtinė atrakcionų evoliucijos grandis, gravitacinis ginklas, paskutinė kelionė...

Šis mirties traukinukas yra realizuotas kaip sumažinto mastelio maketas su techniniu brėžiniu, tačiau projekto idėjai įgyvendinti buvo atlikti realūs specialistų medicininiai ir inžineriniai skaičiavimai bei hipotetiniai svarstymai. Kas čia yra išgalvota ir nerealu – tai ne technologija, bet šiandieninė socialinė, tiksliau, etinė realybė.

Kalneliai sulaukė plataus ir įvairaus tarptautinės publikos ir žiniasklaidos dėmesio: nuo specializuotų televizijos ir radijo laidų, bulvarinių laikraščių anekdotinių interpretacijų, ekspertų forumų, dedikuojamų dainų, filmų scenarijų iki virtualių reprodukcijų serijos, tatuiruotės ir mokinių projektų mokslo mugėms.

Šiame straipsnyje *Eutanazijos kalnelius* atstovauja tekstinis eskizas, kuris vaidino svarbų vaidmenį tiek idėjos formavime, tiek atrakciono patirties dizaine. Dar pačioje užuomazginių idėjų vystymo pradžioje, neapsisprendus, kokią naudoti kalnelių formą, šalia pieštinių eskizų, įvairias kalnelių versijas išmėginau ir tekstiniame formate. Eksperimentavau su įvairiais pasakojimo žanrais ir scenarijais. Interpretuodamas atrakciono kelionę kaip savotišką istoriją, apsisprendžiau ją išdinti pasitelkęs scenarijaus rašymo metodiką. Tekstas tarytum pats tapo atrakcionu. Toks tekstinis eskizavimas leido pakankamai greitai nupiešti patyriminį, jutiminį atrakciono vaizdinį. Kita vertus, paviešinus internete, vėliau tekstas veikė kaip savotiškas projekto empatinis tiltas su įvairia publika ir žiniasklaida. Tai pasireiškė daugelyje spaudos, interneto, radijo ir televizijos pranešimų². Panašiai teks-

- 2 Štai keli pavyzdžiai:

Thomas Seely, „Art Uncovered – Julijonas Urbonas“, in: *Breakthru Radio*, New York, 2011;

Aleksandra Repina, „Литовский дизайнер придумал „аттракцион смерти““, in: *Пятый канал*, 2011;

Amy Enchelmeyer, „Suicide by Roller Coaster“, in: *Discovery.com*, 2011, [žiūrėta 2015-01-10], <http://news.discovery.com/tech/euthanasia-sucide-rollercoaster-ride-110919.html>;

3. Trumpametražio
filmo *H Positive*
(Londonas, 2015,
rež. Glennas Patonas)
ištrauka

A snapshot from
the short *H Positive*
(London, 2015,
dir. Glenn Paton)

tas „mutuoja“ ir į kitas formas. Pavyzdžiui, 2014 m. Izraelio mokslinės fantastikos rašytojas Lavie Tidharas parašė trumpą istoriją „Vladimir Chong Chooses to Die“³. Galiausiai, prieš pusę metų mano tekstas išsiplėtė į trumpametražio filmo scenarijų, kuris neseniai baigtas filmuoti Jungtinėje Karalystėje (scenarijaus bendraautoris ir režisierius Glennas Patonas).

TEKSTINIS PASIVĖŽINIMAS *EUTANAZIJOS KALNELIAIS*

Sėdate į vienviečio vagonėlio sėdynę. Prisegami saugos įtvarai. Pritaisomi elektrodai ir sveikatos sekimo sistema. Pamažu nugrimztate į sėdynę, kurios viskoelastiniai kontūrai pamažu prisitaiko prie kūno formų. Tvirtai įtaisyti vagonėlyje pradodate kilti aukštyn į kritimo bokštą. Tai kiek užtruks – juk šis kalnelis pusė kilometro! Užtat dabar turite pakankamai laiko permąstyti

Paula Rothman, „A montanha-russa da morte“ (from Portuguese „The death coaster“), [interaktyvus], Abril.com, 2011, [žiūrėta 2014-12-20], <http://info.abril.com.br/infograficos/montanha/>.

- 3 Lavie Tidhar, „Vladimir Chong Chooses to Die“, in: *Analog Science Fiction and Fact*, t. CXXXIV, Nr. 9, 2014, p. 36–44.

savo sprendimą ir gyvenimą dar kartą. Pakankamai laiko ir susipažinti su aukščiu, kai daiktai ant žemės lėtai ir po truputį mažėja. Lėtas kilimas čia neatsitiktinis – jis suprojektuotas sustiprinti aukščio suvokimą. Neatsitiktinai čia dreba ir nestabilus vagonėlis, Jūsų vaizduotėje režisuojantis seriją scenarijų, kuriuose kabina sulūžta ir krenta žemyn. Menkiausias jos judesys įžiebia karštligišką širdies plakimą ir tikrina Jūsų sprendimo tvirtumą... Štai ir viršūnė! Jei šis testas dar nepakeitė Jūsų pasirinkimo, šiame taške nieko nelieka, kaip tik leistis pačiam paskutiniam kryčiui. Dar yra šiek tiek laiko paskutiniams žodžiams bei pasimėgauti jaudinančiais paukščio skrydžio vaizdais. Atsipalaiduojate ir spaudžiate mygtuką „Pirmyn“. Op... švist – visiška kapituliacija gravitacijai! „Ne“, – sakote sau, – „tai daugiau nei tiesiog pasidavimas“, kai staiga kertate atrakciono elementą „širdies linija“. Vagonėlis sukasi spirale, o sėdmenys – aplink širdį, kuri lieka vienoje linijoje kartu su kritimo trajektorija. Tiesiog gravitacinė choreografija! Dumiančio vėjo gūsis, žąsies oda, kvėpavimo sąstingis, svaigulys – užsiūbuojanti anestezija – paruošia mirtingajai atrakciono daliai.

Štai dabar jau krintate beveik ribiniu greičiu, kai oro pasipriešinimo jėga susilygina su priešpriešiais veikiančia gravitacijos jėga ir krintantis kūnas nustoja greitėti. Jaučiate kūno priekį lyg palaikomą oro pagalvės. Netrukus po šito taško takas išsilenkia nukreipdamas į pirmąją

atrakciono kilpą. Šiame posūkyje išcentrinė jėga taip Jus prispaudžia prie sėdynės, kad kūnas tampa nepajudina- mas. Tokia išcentrinė jėga pritraukia kraują į apatinę kūno dalį. Smegenys lieka be kraujo, todėl pradeda dū- sti. Smegenų hipoksija – smegenų deguonies trūkumas – tai yra būtent tai, kas pabaigs Jūsų gyvenimą.

Veido audiniai tysta žemyn taip, lyg senėtumėt de- šimtmečiais. Laiko pasimėgavimui nedaug – vos kelios milisekundės. Per šį labai trumpą laiką patirsite nespal- votą ir be periferinio vaizdo regą, dezorientaciją, pakitu- sį laiko pojūtį ir visa tai lydint euforijai. Galiausiai ap- alpsite ar, techniškiau kalbant, gravitacinė jėga sukels sąmonės netekimą (angl. *G-LOC – g-force induced loss of consciousness*). Tokiu metu kūnas atsijungia nuo smege- nų ir tiesiog tampa lyg mėsa keliaujanti konvejeriu. Ta- čiau smegenys dar aktyvios ir deda visas pastangas, kad išgelbėtų Jus. Jei kažkoku magišku būdu atsibustumė- te – kaip tai daroma astronautų treniruotėse centrifugo- je, galėtumėte papasakoti apie ką tik užplūdusius siurre- alius sapnus ar hipnogoginius pojūčius. Pavyzdžiui, esate begaliniame labirinte ar absoliučiai baltoje erdvėje, nežinodami, kas Jūs esate, kodėl čia esate ir pan.

Nesibaiminkite, neatsibusite, net jei ir turite per ma- žas kojas – juk kraujui palaikyti apačioje reikia tūrio. *Eutanazijos kalnelių* kilpos yra suprojektuotos su rezer- vine perkrova. Turėtumėte gauti galą jau antroje kilpoje, tačiau šešta ir septinta kilpa užtikrintai atliks savo dar- bą. Negana to, kilpos yra suprojektuotos klotoidės for- mos tam, kad palaikytų nekintamas išcentrinės jėgos ap- krovas per visą kalnelių takelį. Pastovi 10 kartų didesnė už žemės trauką jėga garantuoja mirtiną baigtį, tačiau be išorinių „neestetikų“ mirtininko fizinių pokyčių, pa- vyzdžiui, deformuotas veidas ar kūnas. Išskyrus maži- čius raudonus taškelius po visą kūną, pratekėjusio krau- jo pro kraujagysles pėdsakai, lyg gravitaciniai tymai.

Paskutines kilpas įveikiate su jau numirusiomis sme- genimis, ką teisminė medicina pripažįsta objektyviu ir baigtiniu mirties požymiu. Sveikatos stebėjimo sistema dar kartą patikrina smegenų būseną ir, jei pasirodo nors menkiausias gyvybės požymis, Jus siunčia antram turui.

BARANIO KĖDĖ, 198?–2014

SSRS gamybos *Baranio kėdė*, pjeđestalas, galerija „Var- tai“.

Restauratorius: Julijonas Urbonas.

Fotografija: Aistė Valiūtė ir Daumantas Plechavičius.

Baranio kėdė – tai mano restauruota SSRS gamybos Baranio kėdė, pasiskolinta iš Santariškių ligoninės. Ji naudojama aviacijos fiziologijoje ir pilotų bei kosmo- nautų erdvinės dezorientacijos treniruotėse. Ekspozici- joje kėdė pastatyta ant apskritimo formos pjeđestalo, pa- brėžiant jos teatrališkumo aspektą (prietaisas yra įtaigi priemonė priversti pilotus nepasikliauti savo kūniškais erdvės pojūčiais, tik aviaciniais instrumentais). Parodos lankytojai buvo kviečiami pasisupti ant jos ir patirti er- dvinės dezorientacijos iliuzijas. Mano meniniuose tyri- muose ši kėdė naudojama kaip savotiškas epistemologi- nis variklis, per kurį plėtoju savo „gravitacinės estetikos“ kalbą. Pateiksiu vieną tekstinį pavyzdį, kuriame pasireiš- kia šis metodas.

Tekstas, čia „atstovaujantis“ šią kėdę, yra introspek- cinio, akademinio bei dienoraštinio rašymo eksperimen- tas. Tokio pobūdžio tekstų esu parašęs bene tuziną, kurių daugelis yra aptariami mano doktorantūros diser- tacijoje ir nėra dar publikuoti. Kai kuriuose jų derinu tam tikras mokslinio rašymo, grožinės literatūros, prie- taiso vartotojo instrukcijos ir kitas rašymo metodikas. Vienas pagrindinių šių tekstinių eksperimentų tikslų – priartinti skaitytoją prie aptariamų reiškinių ir patirčių, paversti tekstą labiau apčiuopiamu, bet tuo pačiu pateik- ti pakankamai daug įvairios informacijos, kuri kitoje tekstinėje išraiškoje būtų nerišli ir sunkiai įsisavinama.

Tekstas apie Baranio kėdę yra šiek tiek panašus į *Eu- tanazijos kalnelių* tuo, kad taip pat kviečiama pasisupti. Tačiau, skirtingai nei pastarajame tekste, supimosi tra- jektorija – besisukanti kėdė – atveria platesnę interpreta- cinį peizažą, kuriame persipina estetinės, istorinės, tech- ninės, medicininės, psichologinės, ideologinės perspektyvos. Tekstas tokiu būdu išsuka skaitytoją ir su- formuoja unikalią išplėstinę percepriją, medijuojamą Baranio kėdės. Tai mėginimas įžodinti *kėdiškumą* arba

sukėdinti žodį. Taip Baranio kėdė tampa epistemologine mašina, rašymo įrankiu, atrakcionu, antigravitacine mašina. Esė buvo publikuota anglų kalba žurnale *ARC*⁴.

BARANIO KĖDĖ, ARBA INTRO Į GRAVITACINIO DIZAINO UŽUOMAZGAS

Mes suprantame pasaulį per daiktus. Mano kėdė, pavyzdžiui, padeda rašyti šitą tekstą. Tarnaudama kaip objektas rašymui, ji mano rašymą daro lengvesnį, nes mano kojos išlaisvinamos nuo gravitacinės naštos. Taigi pasiekti Tave – mano skaitytojų ir Pasauli – dabar tampa lengviau dėka mano kojų „amputacijos“ ir taip pat, deja, dėl jų pašalinimo iš mano mąstymo. Kaip kompensaciją šiam pašaliniam efektui aš naudojuosi protezo pranašumais. Turėdamas pakankamai didelį pasirinkimą, nuo laboratorinės kėdės su amortizatoriais ir poliuretaniais ratukais iki automobilio sėdynės, aš galiu pasirinkti įvairias pasaulio perspektyvas ir mąstymo metodus.

Atsisėdau į kėdę, susilieju su ja ir taip pradedu matyti pasaulį per „kėdažmogio“ perspektyvą. Kūno judra keičia percepciją. Supamojo krėslo ritmas, lydymas besisūbuojančios aplinkos, ramina mane, kai linksmieji kalneliai – iš esmės kritimo kėdė – „siūlo“ kai ką priešingą: agresyviai besikeičiančius gravitacinius laukus. Nuo šiol mano rašymas nebegali būti apie kėdę, bet *per* kėdę. Šis prietaisas tampa epistemologiniu varikliu, per kurį aš galiu pasiekti unikalią „kėdažmogio“ žinią.

Lankydamasis Imperinio koledžo Erdvinės dezorientacijos laboratorijoje Londone, aptikau keistai atrodančią kėdę. Laboratorijos direktorius dr. Michaelas Gresty pastebėjo mano smalsumą ir šelmiškai nusišypsojęs pasiūlė pasisupti joje. Užrišo man akis ir lėtai pradėjo sukti aplink mano vertikalią ašį. Po kelių sūkių Gresty liepė palenkti galvą į priekį ir atgal. Staiga mane apėmė lengvas svaigulys ir trumpalaikis kūno orientacijos praradimas. „Oho“, – pasakiau sau, – „tokia akrobatiška iliuzija su paprasčiausiu sūkiu“. „Nors tavo kūnas sukasi iš kai-

4 Julijonas Urbonas, „The barany chair and g-design“, in: Charmian Griffin (ed.), *ARC magazine*, London: Royal College of Art, 2010, p. 44–47.

4. Julijonas Urbonas, *Baranio kėdė*, 198?–2014, įvairios medžiagos, *redimeidas*, Arno Anksaičio nuotrauka, 2014

Julijonas Urbonas, *Barany Chair*, 198?–2014

rės į dešinę, palenkus galvą, vestibuliarinis aparatas patenka į naują judėjimo plokštumą, kas sukuria labai kompleksinę signalą smegenims. Tai dezorientuoja ir gali sukelti blogumą ar vėmimą, nes smegenims sunku apdoroti šią informaciją“, – paaiškino profesorius ir pridūrė, – „nepaisant svaiginančio efekto, daugeliui žmonių tokia stimuliacija patinka.“

Šis paprastas, bet efektingas prietaisas – tai Baranio kėdė. Pavadinta austrų-vengrų otologo Róberto Bárány vardu kėdė naudojama aviacijos fiziologijoje ir pilotų bei kosmonautų treniruotėse. Ja demonstruojamos

erdvinės dezorientacijos iliuzijos, taip parodant, kad negalima pasitikėti piloto orientacijos pojūčiu, tik skrydžio instrumentais. Kėdė naudojama ir kaip terapinė priemonė kovojant su pykinimu, kuris kyla kompleksiško judėjimo metu. Nukreipęs dėmesį nuo medicininio konteksto, pradėjau žaisti su kėde kaip atrakcionų dizaineris. Aš sukausi greičiau, lėčiau, sukdamas galvą kairėn, dešinėn, aukštyn, žemyn. Ir vėl iš naujo, tik kitaip judėdamas. Man pradėjo diegti odą, per kiekvieną porą ėmė sunktis prakaitas, užplūdo lengvas galvos skausmas ir mieguistumas. Patyrimas techniškai vadina- mas „žliūliavimo sindromas“ (angl. *Sopite Syndrom*), tai kaip tėveliai užmigdo savo kūdikius. Po keliolikos sū- kių mano skrandis sunerimo, pasidarė sunku susilaikyti nuo vėmimo ir... štai, visos pastangos buvo vainikuotos skrandžio turinio ištuštinimu. Kėdė sukūrė tokią neį- prastą kinestetinę aplinką, kad mano naujokiškas kūnas tiesiog nepritapo ir apsigavo tarytum būtų apnuodytas. „Jei būtum susilaikęs nuo vėmimo, kūnas adaptuotųsi ir nejaustų tokio pykinimo“, – paaiškino neurologas. Ar tai atsitiktinumas, kad kūnui nepatinka palikti že- mės? Juk vis dėlto mūsų kūnai skirti vaikščioti ja, o Ba- ranio kėdė – savotiškas skraidymo priemonės simuliato- rius – kelia iššūkį biologinei sistemai, kuri evoliucionavo ir taikėsi prie horizontalios plokštumos šimtus tūkstan- čių metų. Dar daugiau – technologijų akivaizdoje ši kėdė žmogaus kūną pristato kaip atgyveną. Prisiminki- me, kad jos viena pagrindinių funkcijų yra mokyti pilo- tus pakeisti savo kūniškus erdvės pojūčius aviaciniais davikliais ir indikatoriais. Pilotų kalba, mokomasi pasi- priešinti instinktui pilotuoti „sėdmenimis“. Tokiu atveju Baranio kėdė veikia lyg percepcinė giljotina. Kūnas am- putuojamas – laimei, iki akių, nes vis dėlto lėktuvų indi- katoriai yra vizualūs. Čop, viena akis, čop – antra.

Kita vertus, man kėdė kaip tam tikra savizondavimo platforma ir tuo pačiu atrakcionas. Aš atradau naują savo kūno dimensiją, neapčiuoptą anksčiau jutiminę rea- lybę. „Pats svarbiausias dalykas, kurį tu, kaip biologinis organizmas, turi – tai orientavimasis erdvėje, žinojimas, kur tu esi ir kas vyksta aplink tave. Be šito tu negalėtum net paimti puoduko ir pridėti prie lūpų“, – dr. Gresty pabrėžė šio pojūčio svarbą. Pykinimas, dezorientacija,

galvos sukimasis – nutrūkusio ryšio su pasauliu pojūčiai – iš tiesų turi kai ką įdomaus. Viena vertus, kai erdvinė orientacija sutrinka, smegenys sako: „klausyk, tu turi greičiau susiorientuoti, jei nori išgyventi“. Kita vertus, pasipriešindamas šiam prašymui, aš mėgavausi tokiu epizodišku atitrūkimu nuo kasdieniško pasaulio, kurį „nešiojuosi“ visur ir visada. Įtariu, žaidimų filosofas Ro- geris Caillois interpretuotų tai kaip žmogaus giluminį poreikį „svaiguliui... stabilios percepcijos laikinai griū- čiai ir skaidraus proto panikai“⁵.

Ši bekontaktė jungtis su aplinka iš tiesų nėra tokia jau egzotiška, kaip gali iš pradžių pasirodyti. Baranio kė- dėje nėra vizualių, garsinių ar taktilinių orientacijos ats- kaitos taškų, išskyrus spaudimą į užpakalį. Tai kiek pri- mena „sofos bulvės“ gyvenimo būdo aplinkybes. Baranio kėdė išlaisvina nuo gravitacijos sugriaudama percepcinį ryšį su ja, o sofa, kėdės, foteliai ir krėslai kartu su savo neatsiejamais aksesuarais, kaip televizoriai ir monitoriai, perkelia į ekrano nulinės gravitacijos rea- lybę, kurioje viskas pasiekama tiesiog akies mirksniu. Argi žemė nepasidaro keista ir nestabili praleidus atitin- kamą laiką prie kompiuterio (ypač sėdint ant aukštos kėdės, kai pakimba kojos)? Aš, pavyzdžiui, jaučiausi ap- svaigęs ir svirduliavau, kai reikėjo nusileisti ant žemės.

Pilotui – tai kelias link debesų, link žmogaus ir lėk- tuvo „santuokos“. Neužmirškime, kad šiek tiek ilgiau nei pirmąjį XX amžiaus dalį pilotai būdavo atrenkami pagal Baranio kėdės testo rezultatus. Todėl pavadinti ją anti- gravitacine mašina nebūtų visai netikslu. Be to, treni- ruotė Baranio kėdėje – tai kone laikinas apsigyvenimas danguje. Nors piloto kūnas sąmoningai atplėšiamas lėk- tuvo davikliais, jis ar ji vis dėlto gali patirti dangiškus pojūčius (pvz., Koriolio iliuziją). Paradoksalu – atveria- ma prieiga prie šių egzotiškų potyrių, bet tuo pačiu draudžiama įsitraukti į juos. Percepcijos ekspansija ir re- dukcija viename.

Mįslingas daiktas ta Baranio kėdė. Tokia paprasta konstrukcija, tokia kukli trajektorija, tačiau ne visai kuk- lus sąrašas įvardijimų: erdvinės dezorientacijos aparatas,

5 Roger Caillois, *Man, play and games*, Illinois: University of Illinois Press, 1961, p. 23.

medicininis diagnostikos instrumentas, teatrališka priemonė pilotams, vestibuliarinis treniruoklis, vimdiklis, atrakcionas, monumentas sedentarizmui, tiesiog kėdė. Vis dėlto, mano nuomone, unikaliausia ši kėdė kaip epistemologinis variklis, varomas aktyvaus – judančio – žmogaus įsitraukimo į sūkurines technologines aplinkyles. Iš tiesų šis kūrybos – tai naujų žinių ir pažinimo viesulas. Savo kėdės dėka Róbertas Bárány paaikškino vestibuliarinio aparato ir vidinės ausies veikimą, už ką buvo apdovanotas Nobelio premija 1914 metais. Kėdė atvėrė naują požiūrį į žmogaus kūną ir pasaulį. Dėka jos pusiausvyros organo sutrikimų diagnostika tapo lengvesnė ir labiau prieinama. Todėl daugeliui pasaulis (tiems su pusiausvyros sutrikimais – kasdieninė aplinka, o pilotams – dangus) tapo artimesnis ir saugesnis. Taip pat tapo lengviau patirti įvairius „egzotiškus“ pusiausvyros jutimo pojūčius. Būtent dėl pastarųjų maga kalbėti ir apie unikalią Baranio kėdės estetiką.

Jei mes suprasime estetiką ne kaip kažkokią giluminę daikto esybę, ypatybių rinkinį ar skiriamuosius bruožus, o kaip naujų būdų apčiuopti pasaulį studiją ir kūrybą, tuomet čia Baranio kėdė siūlo unikalią kūno vidurius – vestibuliariką, kinesteziją ir kitas „vidines“ jusles – įtraukiančią estetiką. Tai išties unikali estetinė perspektyva: ar yra koks meninis žanras arba kūrybinė sritis, kuri tokiu būdu santykiuotų su savo publika? Na, nebent atrakcionai ir astronautų treniruokliai, jei juos būtų galima pavadinti meno kūriniiais. Sūkis kairėn, sūkis dešinėn, galva viršun – leiskite man inauguruoti gravitacinę estetiką.

SAPNŲ VIEŠBUTIS, 2013

Miego kapsulės, registratūros baldai, belaidžiai elektroencelografai, oro kompresoriai, pneumatinės manžetės, balso grotuvai, neoninė iškaba, elektronika (įvairūs matmenys ir medžiagos)

Dizainas, inžinerija: Julijonas Urbonas.

Programavimas: Jonas Peteraitis.

Kostiumo dizainas: Aistė Nesterovaitė.

Logotipo dizainas: Povilas Utovka.

Fotografija: Aistė Valiūtė ir Daumantas Plechavičius.

Sapnų viešbutis – tai laikinas viešbutis, aprūpintas specialia sapnų turinį veikiančia įranga. Projektas remiasi įžymiais moksliniais eksperimentais, kurių tikslas buvo dirbtinai sukelti sąmoningus sapnus, kuriuose sapnuotojai galėjo savo noru režisuoti sapnų turinį. Perkėlus tokius tyrimus iš neurologijos ir psichologijos laboratorijų į viešbutį, šie naujai atkurti eksperimentai tampa atviri visiems projekto svečiams. Tam yra naudojama rekonstruota miego stebėjimo ir sąmoningumą sapnuose sukelianti įranga. Viešbučio lankytojai yra apmokomi sąmoningų sapnų technikų, apnakvindinami ir skatinami naujai patikrinti mokslinius eksperimentus patiems. „Moksliniai subjektai“ tampa savo sapningos realybės kuratoriais.

Savo meniniuose tyrimuose interviu skiriu ypatingą dėmesį, nes tai unikali komunikacinė forma, kuria galima pasiekti plačią ir įvairią publiką bei užmegzti dialogą. Kadangi dažniausiai žurnalistų klausimai atliepia tam tikros publikos interesus, konkrečiais atsakymais galima greitai ir efektingai supažindinti su kuo įvairiausiai aptariamų projektų aspektais ir formuoti interpretacinį lauką. Toks netiesioginis grįžtamasis ryšys dar labiau sustiprėja ir tampa tiesioginiu dialogu, kai interviu publikuojamas internete. Pavyzdžiui, komentarų laukas gali tapti unikaliu forumu, kuriame pasireiškia tiek skaitytojai, tiek autoriai⁶. Kita unikali interviu savybė yra asmeninis autoriaus balsas ir įprastai neformali kalba – tai, kas dar stipriau suartina autorių su plačiąja publika.

Apačioje pateikta išversta iš anglų kalbos ištrauka iš JAV žurnalo *Wired*⁷ interviu su manimi. Žurnalo tematika aptaria, kaip atsirandančios technologijos veikia kultūrą, ekonomiką ir politiką, todėl atsakymuose mėginu įtraukti visas šias perspektyvas. Įdomu pažymėti tai, kad po publikacijos gavau keletą laiškų ir skambučių iš JAV skaitytojų, daugelis jų klausė, kur tuo metu buvo viešbutis ir kur būtų galima užsiregistruoti nakvynei.

6 Pavyzdžių sąrašą galima rasti mano internetinėje svetainėje, *Eutanazijos kalnelių* tinklapyje: www.julijonasurbonas.lt/Euthanasia-Coaster.

7 Cameron Bird, „Dare to dream“, in: *Wired*, New York, Gegužė 2009, p. 60.

5. Julijonas Urbonas, *Sapnų viešbutis*, 2013, miego kapsulės, registratūros baldai, belaidžiai elektroencelografai, oro kompresoriai, pneumatinės manžetės, balso grotuvai, neoninė iškaba, elektronika (įvairūs matmenys ir medžiagos), Aistės Valiūtės ir Daumanto Plechavičiaus nuotrauka, 2014

Julijonas Urbonas, *Oneiric Hotel*, 2013

Vienas Berlyno viešbutis net užklausė, kiek kainuotų įsirengti tokią įrangą keliuose savo kambariuose.

Wired. Prašau, pristatykite projekto priešistorę.

Julijonas. Kurį laiką kolekcionavau įvairių medžiagą apie sąmoningų sapnų praktiką: moksliniai straipsniai, prietaisų patentai bei psichologinė metodika. Susidūręs su didele apimtimi, galiausiai pradėjau medžiagą filtruoti atrinkdamas prietaisus ir metodus, kurie sukelia gravitacinius sapnus, t. y. kuriuose skraidoma, krentama, levituojama ir pan. Paskatintas vieno kanadiečio sapnų mokslininko, pats pradėjau praktikuoti. Įvairias psichologines technikas derinau kartu su moksliniais prietaisais, kuriuos pasigaminau pagal aprašus iš akademinų straipsnių bei patentų. Mano miegamasis virto sąmoningų sapnų laboratorija. Taip šis projektas išsiplėtė iš pomėgio į kompleksiską tyrimą, balansuojantį tarp paramokslų, „pasidaryk pats“ dizaino ir buities.

Gavęs pasiūlymą dalyvauti Lisabonos architektūros trienalėje 2013 m., nutariau pasidalyti savo miegamojo atradimais. Atrinkau efektingiausias technines ir psichologines priemones ir pasiūliau trienalės organizatoriams įrengti laikiną viešbutį su miego kapsulėmis, kuriose lankytojai galėtų snūstelėti ir išmėginti tą įrangą. Mums suteikė LX Factory teritorijoje esantį vandens bokštą, didžiulį betoninį bokštą, kuriame įrengėme veikiančią dienos viešbutį su registratūra.

Wired. Koks efektingiausias prietaisas?

Julijonas. *Sapnų viešbučio* įrangą sudaro dvi prietaisų grupės. Pirmoji – tai elektroencefalografas (EEG), kuris seka miego stadijas ir sapnavimo metu duoda signalą antrai prietaisų grupei, kurios funkcija režisuoti sapnus, stimuliuojant tam tikrą juslę, taip žadinant miegančią sąmonę ir talkinant sapno kontrolei. Vieni populiariausių stimuliacinių įrenginių buvo „Nielseno pneumatinės manžetės“ ir „Castaldo ir Holtzmano balso grotuvas“

6. Julijonas Urbonas, *Sapnų viešbutis – Nielseno pneumatinės manžetės*, 2013, Aistės Valiūtės ir Daumanto Plechavičiaus nuotrauka, 2014

Julijonas Urbonas, *Oneiric Hotel – Nielsen's Pneumatic Cuffs*, 2013

(prietaisai pavadinti autorių vardais). Pirmasis prietaisas – tai pripučiamos šlepetės, kurios sapnavimo metu ritmiškai suspaudžia sapnuotojo pėdas. Iš antrojo sklinda sapnuotojo balsu įrašytas pasakojimas, kurį turėjo perskaityti ir įrašyti prieš užmigdamas.

Svarbi įrangos dalis buvo miego kapsulės, kurias suprojektavau remdamasis miego mokslininko Roberto Ogilvie tyrimais su sūpuojančiomis lovomis. Miego kapsulėje gulintis žmogus savo judesiais pats vos pastebimai supuoja gultą, taip migdo ir svarbiausia stimuliuoja vestibuliarinį aparatą, kuris yra tiesiogiai susietas su sąmoningais sapnais.

Iš tiesų svarbiausia viso projekto dalis yra detalės ir jų visuma – įranga, baldai, interjeras, darbuotojų apranga, mikroklimatas. Laikydamasis nuomonės, kad sąmoningų sapnų praktikos sėkmė glūdi įtaigoje, norėjau sukurti savotišką teatrą-placebą, kuriame tampa neatskiriami kvietimo tekstas, viešbučio logotipas, registratorės balsas, instruktoriaus įžanginė kalba, pripučiamų šlepečių medicininis dizainas, tylus kompresorius, šiltas Atlanto dvelksmas, retkarčiais praskriejantis pro betoninio kubo langelius-skyles. Todėl čia persipina dizainas, inžinerija, scenografija, performanso menas, medicina, retorika ir t. t.

Wired. Kokie rezultatai?

Julijonas. Kaip savotišką savo „savnų placebo“ hipotezės testą vieną stimuliacinį prietaisą palikau neveiksnių, tiesiog korpusą be vidurių. Hipotezė pasitvirtino – 2 iš 10 teigė susapnavę sąmoningą sapną, nepaisant to, ar naudojo tikrą prietaisą, ar muliažą. Bet įdomiausia tai, kad gaudavau laiškus iš tų, kurie net neužmigdavo, tačiau susapnuodavo sąmoningą sapną savo namuose.

Lankytojų sapnų turinys labai įvairus – nuo labai realistiškų, inkorporuojančių viešbutyje sklindančius garsus iki fantastiškų ir siurrealių. Viena moteriškė prisiregistravo tikėdamasi sąmoningu sapnu nugalėti baimę vandeniui ir susapnavo unikalų sapną apie sraunią upę, kurioje vietoj vandens teka gyvi žmonių kūnai. Kitas neįprastas ir, galima sakyti, nežmogiškas sapnas apie elektroną, kuriuo „pabuvo“ elektronikos inžinierius. Išlipęs iš kapsulės, jis kurį laiką sėdėjo ir negalėjo nieko papasakoti, tik užsiminė apie tai, kad elektronas turi absoliučiai kitokį suvokimą, kurio neįmanoma įžodinti.

Tiesa, kiekybiniai rezultatai ir įrangos efektingumas nėra man tiek svarbūs. Projekto tikslas nėra preciziška sapnų mokslinių eksperimentų rekonstrukcija, o labiau poetiška sapnų reiškinio interpretacija, praplečianti sapningos realybės sampratą. Kalbant abstrakčiau, čia man įdomu sujungti ir sukeisti mokslo/fakto ir vaizduotės/fikcijos vaidmenis, taip pademonstruojant mokslo poetiškumą ir poezijos moksliskumą. Kita vertus, siekiu, kad tokio pobūdžio tarpsritiški projektai taptų ir

savotiška paskata išsivaduoti iš savo disciplinos dogmų, bendrauti, eksperimentuoti su kitomis sritimis – tiek meno, tiek mokslo, tiek technologijų.

GRAVITACIJA, 2014–2015

Gravitacija – tai roboto, atrakciono ir performanso priemonės hibrido eskizinis modelis, kuris yra dalis transdisciplininio meninio tyrimo dalis.

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-098/2013) ir Lietuvos kultūros taryba.

Gravitacija, 2014, maketas 1:10, mechatronika, elektronika, juodas audinys.

Gravitacinis dizainas: Julijonas Urbonas.

Robotika: Vytenis Sinkevičius, Aurimas Česnulevičius.

Fotografija: Aistė Valiūtė ir Daumantas Plechavičius.

Šis projektas – tai meninis tyrimas, kurio tikslas yra iširti tarpdalykinio performanso, jungiančio šokį, muziką ir robotiką, idėjos kūrybinį, techninį ir ekonominį potencialą. Pagrindinis tiriamasis objektas yra robotinė judėjimo platforma, kuri bus naudojama kaip unikali performanso priemonė. Pastaroji – atrakcionas, lėktuvų simulatorius, erdvinės dezorientacijos prietaisas viename – įtrauks įvairiausių į vidurius orientuotus pojūčius iš šokio, sporto, akrobatikos, pilotavimo ir kitos gravitacinės veiklos. Šiame performanse žiūrovai sėdės (arba stovės, arba gulės – priklausomai nuo veiksmo scenarijaus) ant specialiai suprojektuotų interaktyvių roboto judėjimo platformų, kurių judesiai bus sukomponuoti pagal šokio kompoziciją ir garso takelį taip, kad choreografija, muzika ir kūniškos stebėtojų patirtys jungtųsi į viena kitą papildančią estetinę visumą.

Projektas įtraukia ne tik įvairių meno, bet ir mokslo šakų žinias. Komandą sudaro prodiuseris, transdisciplininio meno kūrėjas, interakcijos dizaineris, šokio kritikė, kompozitorius, programuotojas, robotų inžinieriai bei konsultuojantys mokslininkai iš neurologijos, kosminės medicinos, atrakcionų psichologijos ir transporto inžinerijos sričių. Projektas taip pat veikia kaip bendradarbiavimo ir diskusijų platforma, kuriame

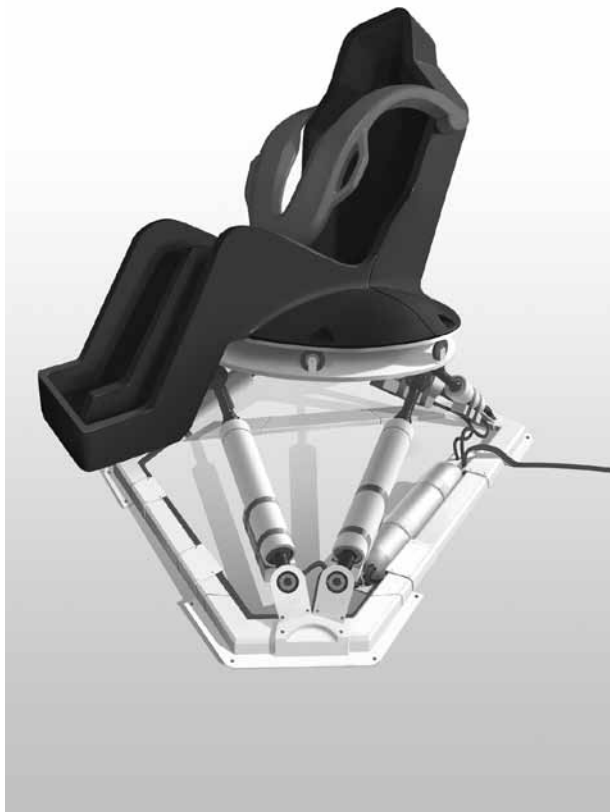
dalijamasi ir aptariama visa įvairovė temų, tokių kaip judesio estetika, technologijų ir meno dialogas, kūniškumas, žiūra, žiūrovo ir atlikėjo savitarpio ryšys.

Siekiant sistemingai ir betarpiškai jungti skirtingus įvairių disciplinų metodus, projekte plėtojama transdisciplininė metodologija. Projekto bendradarbiai keičiasi vaidmenimis, inžinierius tampa menininku, neurologas – choreografu, vienos srities įrankiai perkeltami į kitą, organizacinė hierarchija decentralizuojama ir permaišoma, viskas grąžinama į konvencinius rėmus ir vėl eksperimentuojama su įvairiomis bendradarbiavimo formomis ir taikymo būdais. Nors projektas dar pradiname procese, jau prieita prie tam tikrų unikalių požiūrio taškų, jungiančių įvairias sritis ir, svarbiausia, formuojančių unikalią estetinę kalbą, pasireiškiančią egojudesyje.

Egojudėjimo termino plėtotė projekte gali būti laikoma kaip savotiškas manifestas, pristatantis unikalią estetiką. Šis terminas tapo jungiamąja projekto ašimi – ir kaip unikali kūrybinė prieiga, nukreipta į naujų žmogaus judėjimo patirčių kūrimą, ir kaip tyrimo atskaitos taškas, vienijantis tarpdiscipliniškas žinias. Rašydami kartu su įvairių sričių specialistais, iš pradžių buvome nusprendę tiesiog atskirai rašyti iš savo srities perspektyvos, tačiau ilgainiui besikeisdami vaidmenimis supratome, kad tai nevaisinga ir reikia šiek tiek didesnės laisvės ir improvizacijos. Taip susiformavo ašinis tekstas apie egojudėjimą, kuris stabilizavo pakankamai išsiplėtojusį ir jau tapusį pernelyg eklektišku koncepcinį lauką. Štai čia pateikiama jo ištrauka.

EGOJUDĖJIMO FORMULUOTĖ

Egojudėjimo (angl. *ego-motion*) terminas apibrėžia žmogaus judėjimą erdvėje. Jis dažniausiai vartojamas kognityvinėje psichologijoje kalbant apie judėjimo suvokimą atsižvelgiant į aplinką: sutelkus dėmesį į judantį subjektą – veikėją ir judėjimo suvokėją, čia keliami klausimai, kaip yra suvokiamas ir kontroliuojamas savo kūno judėjimas. Svarbiausia priežastis, kodėl šis terminas įtrauktas į projekto studiją, yra specifinė egocentrinė ar introspektyvi perspektyva, per kurią nagrinėjamos ir kuriamos judėjimo patirtys.

7. Projekto *Gravitacija* iliustracija, aut. studija „Friday“

Illustration of the project *Gravity*, Studio „Friday“

Apibendrinus, projekte terminas vartojimas dėl šių priežasčių:

- Išskirti egojudėjimą iš kitų judėjimo formuluočių, tokių, kaip kūno gestikuliacija, dinamika, šokis ir pan.
- Pabrėžti egojudėjimo kaip estetinės patirties aktualumą ir unikalumą.
- Suformuoti kūrybinį žodyną, kuriuo būtų galima analizuoti ir plėtoti egojudėjimo estetiką.

Egojudėjimas neturėtų būti painiojamas su lokomocija (angl. *locomotion*), kuri nusako paties judėjimo veiksmą ir priemones, kurių dėka yra judama. Pavyzdžiui, bėgančiojo lokomocija bėgimo treniruoklyje gali

niekuo nesiskirti nuo bėgimo ant stabilaus tako. Tačiau egojudėjimas abiem atvejais bus kitoks dėl skirtingų veiksmo ir aplinkos sąsajų (pvz., skirtingai nei bėgant ant treniruoklio, bėgimas ant stabilaus tako yra lydimas besikeičiančio kraštovaizdžio, besipriešinančio vėjelio ir pan.).

Egojudėjimo formuluotė nenagrinėja judėjimo priemonių, tačiau reiktų pabrėžti, kad kiekviena transporto technologija formuoja unikalią jutiminę sąveiką ir keliovimo patirtį. Slidės įgalina tolygų judėjimą pagal kraštovaizdžio reljefą, atrakcionas „linksmieji kalneliai“ suteikia kreivalinijinę kapituliaciją gravitacijai, parašiuotas kritimą paverčia keliajimu. O, pavyzdžiui, automobilis įprastai izoliuoja keleivį taip, kad aplinkos garsai, kvapai, oras ir grindinio reljefas nėra arba silpnai pasiekiami juslių, tik, žinoma, išskyrus regą ir sėdmenų lytos pojūtį.

Transporto technologijos, formuodamos unikalias jutimines sąsajas su aplinka, gali būti suvokiamos kaip tam tikra kūrybinė išraiškos priemonė. Pavyzdžiui, automobilių būtų galima pavadinti savotiška kinematografinė mašina su ypač plačiu stereoskopiniu ekranu ir specialiais efektais, kuri rodo kelio filmus su prabėgančiais kraštovaizdžiais, akompanuojamais kelio vingių ir kalnelių sūpavimu. Tokiu atveju egojudėjimas yra tas filmas, kurio pagrindiniai veikėjai yra vairuotojas ir keleiviai.

Pastaroji užvalga užsimena apie estetinę egojudėjimo perspektyvą. Čia naudojamas naratyvinis požiūris, tačiau egojudėjimas gali būti analizuojamas pasitelkiant visą aibę kitų filosofinių traktuočių: analitinę, semantinę, hermeneutinę, fenomenologinę. Pastaroji metodika yra tinkamiausia *Gravitacijos* studijai, kadangi šios filosofinės mokyklos įrankiai yra geriausiai išplėtoti nagrinėti jutiminius ir patirtinius egojudėjimo aspektus. Kita vertus, projekte egojudėjimo kaip estetiškos patirties analizė ir kūrimas neapsiriboja filosofine metodologija, dar daugiau – taikomos įvairios meninės, nežodinės, psichologinės, inžinerinės ir kitokios metodikos.

EGOJUDĖJIMO KŪRIMAS:

NUO KARTOTĖS IKI UNIKALIOS KELIONĖS

Viena labiausiai išvystytų sričių, kurioje egojudėjimo studijos atlieka ypač svarbų vaidmenį, yra transporto priemonių simulatoriai. Karinėje pramonėje kilus poreikiui simuliuoti aukšto manevringumo lėktuvo pilotavimo patirtį ant žemės, buvo pradėta plėtoti įvairiausio pobūdžio judėjimo simulatorius ir tiriama egojudėjimo psichologija. Šiandien transporto priemonių simulatoriai aptinkami įvairiose srityse: karo pramonėje, aviacijoje, medicinoje, sporte, pramogose. Dažniausiai jų paskirtis – suteikti realistišką egojudėjimo patirtį be pačios transporto priemonės, kurią pamėgdžioja simulatorius. Šios mašinos suteikia galimybę saugiai ir ekonomiškai mokytis valdyti ar testuoti vieną arba kitą transporto priemonę.

Žinoma, ideali simuliacija yra neįmanoma, todėl bet kuriam simulatoriui stinga tam tikrų realios patirties aspektų. Kai kurie šie aspektai nėra įtraukiami dėl praktinių priežasčių, kiti yra tiesiog neįmanomi. Pavyzdžiui, laboratoriniame arba sportiniame automobilio simulatoriuje, staiga paspaudus akceleratoriaus pedalą, ratai nebuksuoja, jau nekalbant apie svylančios padangų gumos kvapą. Šie pojūčiai nėra integruoti, nes inžinieriai juos laiko nereikšmingais. Tokius efektus realiau įsivaizduoti integruotus žaidimų lenktynių simulatoriuose, tačiau čia būtų pasigendama kitų realaus važiavimo potyrių, kurie būtų tiesiog ekonomine arba saugumo prasme neadekvatūs (pvz., simuliuoti realias sportinių automobilių patiriamas apkrovas). Kai kada tam tikrų patirčių neįmanoma simuliuoti tiesiog technologiškai. Pavyzdžiui, kvapų simuliacija yra labai menkai išvystyta sritis. Kitas pavyzdys – visa aibė apkrovų, patiriamų aukšto manevringumo lėktuvuose, kurių neįmanoma simuliuoti viena sistema (pvz., ilgai trunkančias apkrovas simuliuoja centrifuga, o sparčiai besikeičiančias – paraleliniai robotai).

Iš esmės judėjimo simulatorius yra realaus egojudėjimo patirties surogatas. Jo kokybinis kriterijus yra realistiškumas. Net virtualių žaidimų srityje judėjimo simulatoriai mėgdžioja realių transporto priemonių patirtis.

Kas kita yra atrakcionai, kurie kuria naujas patirtis. Jie yra puikus pavyzdys, iliustruojantis egojudėjimą kaip estetinę patirtį ir kūrybinę išraiškos priemonę. Nors kai kurie pojūčiai skolinami iš kitų situacijų, tarkim, aviacijos, vis dėlto atrakcionų egojudėjimo patirtys yra unikalios komponuojamos pagal tam tikrus estetinius kriterijus. Pastarieji gali būti pavienių pojūčių – daugiakrypčių intensyvių apkrovų, trumpalaikės nesvarumo būsenos, sūpavimo, didelio greičio, besisukančių kraštovaizdžio vaizdų ir pan. – kiekybiniai ir kokybiniai parametrai bei jų žaismas ir savitarpio ryšys. Pavyzdžiui, atrakciono „linksmieji kalneliai“ bėgelis, kuris yra niekas kita, kaip kritimo trajektorija, būna projektuojamas lyg pasakojimo linija su pagrindiniais dramos elementais: užuomazga, veiksmu, kulminacija, atomazga. Drama ar egojudėjimo įvykių seka, išdėstyta palei bėgelio liniją, – tai yra būtent tie minėti potyriai, jaučiami visu kūnu ir viduriais, kurie daro atrakcioną unikalia estetinių pojūčių mašina. Žinoma, čia estetikos formuluotė nėra įprasta, todėl jai įvardyti vartojama unikali sąvoka „gravitacinė estetika“, kuriai ir skiriamas didžiausias tyrimo dėmesys.

Gauta 2015 09 01

LITERATŪRA

- Bird Cameron, „Dare to dream“, in: *Wired*, Niujorkas, Gegužė 2009, p. 60.
- Caillois Roger, *Man, play and games*, Illinois: University of Illinois Press, 1961, p. 23.
- Enchelmeyer Amy, „Suicide by Roller Coaster“, [interaktyvus], *Discovery.com*, 2011, [žiūrėta 2015-01-10], <http://news.discovery.com/tech/euthanasia-sucicide-rollercoaster-ride-110919.html>.
- Lloyd John, „Quite Interesting“, in: *BBC Two*, 2012, 9 epizodas.
- Repina Aleksandra, „Литовский дизайнер придумал „аттракцион смерти““, in: *Пятый канал*, 2011.
- Rothman Paula, „A montanha-russa da morte“ (from Portuguese „The death coaster“), [interaktyvus], *Abril.com*, 2011, [žiūrėta 2014-12-20], <http://info.abril.com.br/infograficos/montanha/>.
- Tidhar Lavie, „Vladimir Chong Chooses to Die“, in: *Analog Science Fiction and Fact*, t. CXXXIV, Nr. 9, 2014, p. 36–44.
- Urbonas Julijonas, „The barany chair and g-design“, in: Charman Griffin (ed.), *ARC magazine*, London: Royal College of Art, 2010, p. 44–47.

STANDING, FALLING, LEVITATING: A VISITOR'S EXTENDED GUIDE

Julijonas Urbonas

SUMMARY

KEYWORDS: textual exhibition, verbalised map of research, epistemological engine, ego movement, interdisciplinarity.

The present text is a visitor's extended guide to my solo exhibition *Standing, Falling, Levitating* (Vartai Gallery, 2014), in which the results of my artistic research on the topic of gravitational aesthetics were presented. The article is comprised of four individual blocks representing the exhibits in that exhibition — Euthanasia Coaster, Bárány Chair, Oneiric Hotel and

Gravitation – and in their turn each of them has a brief introduction presenting the project and an accompanying text. The accompanying texts were written some time ago and are of different length, style and nature – by this I mean to demonstrate the effect of their specific features on the research. This combination of an academic paper, an essay, fictional writing and an interview is composed as an independent textual exhibition presenting different forms of writing as a model of thinking and a means of communication. Taking into account the specific character of individual form, in the introduction to each text I discuss what role that concrete text played in a certain process of research. The texts are arranged following the clockwise arrangement of the exhibits in the exhibition, but it does not mean that this particular trajectory should be followed – the texts can be read in a non-linear sequence. This episodic review of the variety of texts is an invitation for artistic researchers to experiment with the forms and platforms of writing and liberate themselves from the dogmas of conventional academic writing.